
UMUMMILLIY BOYLIKLAR DAVLAT MUHOFAZASIDA

Xodjayev Foziljon Sirojiddin o'g'li

TDTTrU Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs Yu-5 guruh talabasi

e-mail pochta manzili: foziljonxodjayev@gmail.com

tell raqami: +998 93 036 95 79

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat muhofazasida bo'lgan umummilliy boyliklar, ekologik normalar tushunchasi va o'ziga xos jihatlari, amaliyotda ekologiya bilan bog'liq muammolar va ularning yechimlari yuzasidan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, ekologik normalar, ekologik muammo, ommaviy mulk, tabiiy resurs.

Har bir demokratik davlatda fuqarolarning huquq va erkinliklari konstitutsiya deb atalmish qonun bilan muhofaza qilinadi. Shu sababdan 1992-yil 8-dekabr konstitutsiya qabul qilingan sanani har yili ko'taringki ruh bilan nishonlaymiz va bu kun tarixiy sana sifatida muhrlanib qolgan. Bu yil qutlug' sananing 31 yilligini nishonlaymiz.

Tarixdan ma'lumki, qaysi davlat xalqning manfaatlarini ko'zlab, xalq manfaatlarini davlat manfaatlaridan ustun qo'ygan bo'lsa, o'sha davlat, albatta, o'z taraqqiyotining cho'qqisiga erishgan. Xuddi shuningdek, bugungi kunda olib borilayotgan konstitutsiyaviy islohotlarimizning ham maqsadi insonlarning farovon turmush tarzini yanada yaxshilash hamda ulaning huquq va erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, Yangi O'zbekiston fuqarolari uchun yangi imkoniyatlar eshigi ochilmoqda. Bugungi kunda qonunlarni yaxshi bilgan va bulardan oqilona foydalana olgan har bir inson o'z maqsadlariga qiyinchiliklarsiz erishishi mumkin.

Mana, mustaqillikni qo'lga kiritganimizga ham o'ttiz ikki yil to'ldi. O'ttiz ikki yil – tarix uchun bir lahza, xolos. Shu qisqa davrda jonajon O'zbekistonimiz mustaqil va suveren davlat sifatida shakllanib, jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egalladi, tom ma'noda ulkan taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Ana shu mashaqqatli va sharafli yo'lda erishgan barcha yutuqlarimizni, eng avvalo, Konstitutsiyamiz bilan bog'lashimiz, albatta, bejiz emas. Nega deganda, Asosiy qonunimiz xalqimiz uzoq yillar orzu qilgan milliy mustaqilligimiz va rivojlanish yo'limiz, inson huquq va erkinliklari kafolatlarini belgilab berdi.

Konstitutsiyamizni varaqlar ekanmiz, unda ekologik normalar, ya'ni atrof-muhit, umummilliy boyliklar ham davlat tomonidan muhofaza qilinishi belgilangan moddalarga ko'zimiz tushadi. Jumladan, Konstitutsiyamizning 68-moddasida: «Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zaxiralar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir», - deb belgilangan. Umummilliy boyliklar, eng avvalo, inson qo'li bilan yaratilmagan, tabiat bilan, ona zamin - yer bilan bog'liq manbalardir, ular jonli mavjudot yashashi uchun zarur birlamchi qiymatlardir. Ularsiz hayot bo'lmasligi mumkin.

Hozirgi kunda atrof-muhitdan oqilona foydalanmaslik natijasida tabiat va inson o'rtasidagi ijtimoiy munosabat keskin ravishda o'zgarib bormoqda. Ya'ni tabiat insoniyatga o'z kuchini ko'rsatmoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra, insoniyat faoliyatining ta'siri o'laroq Yer kurrasining 75 foiz maydoni butunlay o'zgargan. Oqibatda o'simlik va hayvonot dunyosining 1 million turi yo'qolib ketish arafasida. Ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyat hayoti va kelajagiga real xavf tug'dirmoqda. Shuning uchun ham BMT tomonidan qabul qilingan 2030-yilgacha bo'lgan 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlarining 10 tasi dunyo ekotizimi va atrof-muhitga aloqador ekanligi ham tabiatni muhofaza qilishning naqadar muhim jarayonga aylanganidan dalolat beradi. Ekologik muammolar bilan kurashish nafaqat global va mintaqaviy, balki milliy miqyosdagi kompleks sa'y-harakatlarni talab etadi.

Shuning uchun ham Konstitutsiyamizda «Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburdir», - degan asosiy burch belgilab qo'yilgan. Umummilliy boyliklar, qonunga asosan, ommaviy mulk shakliga kiritilgan. Ommaviy mulkning respublika mulki hisoblanuvchi mulklar qatorida umummilliy boyliklar mulk obyekt sifatida belgilangan. Fuqarolik kodeksining 214-moddasi respublika mulki obyektlarini belgilar ekan, ular qatoriga: yer osti boyliklari, suv, havo bo'shliqlari, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy boyliklarni kiritgan. Umummilliy boylik hisoblanuvchi har bir obyekt alohida maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi va muhofaza qilinadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi yerdan foydalanish, muhofaza qilish tartiblarini o'rnatgan. Uning 1- moddasida: «Yer umummilliy boylikdir, O'zbekiston Respublikasi xalqi hayoti, faoliyati va farovonligining asosi sifatida undan oqilona foydalanish zarur va u davlat tomonidan muhofaza qilinadi», - deb belgilangan. Shu moddaning o'zida yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining asosiy vazifasi yerdan foydalanishni, yerlarni muhofaza qilish ekanligi ko'rsatilgan.

Umummilliy boylik hisoblanuvchi boshqa obyektlar to‘g‘risida ham maxsus qonunlar mavjud. Bundan tashqari, umummilliy boyliklardan noto‘g‘ri foydalanish, ularga zarar yetkazganlik uchun ma‘muriy, jinoiy javobgarliklar belgilangan. O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida «Tabiiy resurslarga egalik huquqini buzish» (60-modda), «Yerlardan xo‘jasizlarcha foydalanish yoki ularni yaroqsiz holga tushirish» (65-modda), «Yer berish tartibini buzish» (66-modda), «Yer osti boyliklarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish talablarini buzish» (70-modda), «Suv zaxiralarini muhofaza qilish qoidalarini buzish» (72-modda), «Suvdan foydalanish va suv iste‘moli qoidalarini buzish» (74-modda), « O‘rmon fondi yerlaridan foydalanish qoidalarini buzish» (77-modda), «Qizil kitobga kiritilgan o‘simliklarni yig‘ish» (81-modda «O‘rmon uchun foydali faunani yo‘q qilib yuborish» (83-modda), «Ifloslantiruvchi moddalar va biologik organizmlarning atmosfera havosiga chiqarib tashlash, unga zararli fizikaviy ta‘sir ko‘rsatish yoki atmosfera havosidan belgilangan talablarni buzgan holda foydalanish» (86-modda) uchun va 90, 92, 93, 94-moddalarda hayvonot dunyosiga zarar keltirganlik uchun javobgarlik belgilangan.

Xulosa o‘rnida aytish joizki, Konstitutsiyada ekologik-huquqiy normalarning o‘z aksini topishi Yangi O‘zbekistonda inson qadrini ulug‘lash sifatida fuqarolarning ekologiya va atrof-muhit muhofazasi sohasidagi qonuniy huquq va manfaatlarini ta‘minlashga, aholining qulay tabiiy muhitda hayot kechirishi uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratishga, tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishga hamda ekologik muammolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. “O‘zbekiston” – Toshkent-2023.
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – T.: O‘zbekiston, 2000-2005
3. O.T. Husanov. Konstitutsiyaviy huquq. T.: 2022 5.
4. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi. Lex.uz.